

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

НІКОЛАЙЧУК ГЕННАДІЙ ГЕННАДІЙОВИЧ

УДК 32:796

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СПОРТУ І ПОЛІТИКИ

23.00.02 – Політичні інститути та процеси

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

КИЇВ - 2016

Дисертацією є на правах рукопису.

Робота виконана у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник

доктор політичних наук, професор,
Ткач Олег Іванович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри політології.

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор
Головатий Микола Федорович,
Міжрегіональна Академія управління
персоналом (МАУП),
завідувач кафедри політології;

кандидат політичних наук, доцент
Косьмій Олена Михайлівна,
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»,
завідувач сектору етики відділу соціальної
роботи й етики.

;

Захист відбудеться “26” вересня 2016 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.41 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, кім. 330.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М.О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розісланий “22” червня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.Ф. Постригань

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Проблема взаємозв'язку спорту і політики вже іманентно закладена в цих явищах суспільного життя, адже об'єднавчим бекграундом при їх дослідженні виступає гра та поле змагальності відповідно до загальноприйнятих акторами правил. Саме віднайдення особливостей взаємозв'язку між спортом і політикою здатне якісно окреслити природу цих явищ суспільного життя та розкрити евристичний потенціал застосування спорту в політиці/політики в спорті, що уможливить віднайдення нових наукових сюжетів в царині теорії/практики сучасної політичної науки.

В сучасному політичному просторі спорт виконує ряд важливих соціальних та політичних функцій для внутрішньої/зовнішньої політики. Саме тому держава намагається монополізувати здійснення контролю над спортивною діяльністю за допомогою відповідних політик, нормативно-правових актів та державних програм. Проте соціально-політичні функції спорту на цьому не вичерпуються. Отримання країною права на проведення глобального міжнародного змагання (Олімпійських ігор, Чемпіонату світу/Європи з футболу тощо) або перемога спортсмена (групи спортсменів) можуть активізувати позитивне сприйняття держави ззовні/всередині, консолідувати її громадян, легітимізувати відповідний політичний режим - виступають як ефективний інструмент (засіб) впливу на широкі верстви населення. Усе це дозволяє політичному класу використовувати спорт як ефективний інструмент політичної дії на суспільство в контексті досягнення свої політичних цілей та дивідендів.

Спортивні успіхи країни сприяють формуванню позитивного образу/бренду держави. Спорт та відпоідні актори також можуть використовуватися як політична технологія під час передвиборної кампанії окремих політичних акторів та/чи політичних партій. В сучасних політичних процесах спорт все більше починає відігравати роль специфічної складової дієвої стратегії “розумної сили” (“smart power”).

В той же час, питання взаємозв'язку спорту і політики та використання першого як ефективного інструменту політики залишаються відносно слабо розробленими, передусім з позицій практичної реалізації.

Таким чином, тема дисертаційного дослідження представляється досить важливою, особливо з урахуванням змін, що відбуваються останніми роками на мікро-/мезо-/макрорівнях політичного порядку, медіатизації політики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

- теми філософського факультету 11БФ041-01 “Філософсько-світоглядні та політологічні аспекти гуманітарного розвитку сучасного суспільства”.

Мета та задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розкриття особливостей взаємозв’язку спорту і політики. Відповідно до поставленої мети та з урахуванням необхідності виходу на новий рівень теоретичного осмислення проблеми у дисертації сформульовано такі основні **задачі**:

- простежити еволюцію знання про взаємозв’язок спорту і політики;
- застосувати акторно-мережеву теорію (ANT) для аналізу особливостей взаємозв’язку спорту та сучасних політичних процесів;
- уточнити евристичні можливості функціонального та інструментального вимірів спорту в сучасних політичних процесах;
- запропонувати авторський розгляд спорту як інструменту “м’якої сили” (soft power) в сучасних багаторівневих політичних процесах в контексті реалізації державною стратегії “розумної сили” (smart power);
- розкрити механізм конвертації спортивного капіталу в політичний капітал з огляду на специфіку українського політичного простору;
- побудувати авторську модель взаємозв’язку спорту і політики в сучасному українському політичному процесі.

Об’єктом дослідження є взаємозв’язок спорту і політики.

Предметом дослідження виступають особливості взаємозв’язку спорту і політики.

Методи дослідження. *Історичний метод* дозволив простежити еволюцію знання про взаємозв’язок спорту і політики. *Системний підхід* уможливив комплексний аналіз спорту як суспільного інституту у його зв’язку зі сферою політики та відповідними інститутами. За допомогою *порівняльного методу* було розглянуто спорт як інструмент “м’якої сили” з огляду на реалізацію різними державами стратегії “розумної сили”. *Метод моделювання* уможливив побудову авторської моделі взаємозв’язку спорту і політики в сучасному українському політичному процесі. Ключову методологічну настанову дисертаційного дослідження складає *акторно-мережева теорія (ANT)*, що була запропонована відомим французьким методологом науки Бруно Латуром. Також особливу увагу в дослідженні заслуговує *метод кейсів - “case study”*, за допомогою якого було досліджено ряд кейсів взаємозв’язку спорту і політики, функціонального та інструментального вимірів спорту в сучасних політичних процесах.

Наукова новизна

Наукова новизна розкривається в наступних положеннях, які виносяться на захист:

- на новому науковому рівні простежено еволюцію знання про взаємозв'язок спорту і політики. Еволюція знання про взаємозв'язок спорту і політики бере свій початок з античності і безпосередньо пов'язана з організацією життєдіяльності демократичного грецького поліса (міста-держави) та проведення перших Олімпійських ігор, продовжується занепадом в Середньовіччі в зв'язку з християнською традицією гріховності тіла, знаходить своє “відродження” у розвитку професійного спорту в кінці XIX - на початку XX ст. та відновлення Олімпійських ігор. Особливий сплеск масового спорту пов'язаний із тоталітарними політичними режимами 20 рр. XX ст. – нацистською Німеччиною, фашистською Італією, франкістською Іспанією та сталінським СРСР – відбувається процес естетизації спорту та політики як такої. Сучасні знання політичної науки про взаємозв'язок спорту і політики виростають із філософії/соціології спорту, напрямів, що активізувалися на початку 70-х рр. XX століття. Еволюція знання про взаємозв'язок спорту і політики ґрунтується на двох антагоністичних концепціях – (1) “*спорт поза політикою*” та (2) “*спорт наскрізь політичний*”;

- вперше у вітчизняній політичній науці використано *акторно-мережеву теорію* (ANT) Бруно Латура як ключову методологічну настанову для аналізу особливостей взаємозв'язку спорту та сучасних політичних процесів. Гомогенне поле взаємозв'язку спорту та сучасних політичних процесів ґрунтується на інтерації різноманітних актантів та інституцій, що формують власне мережу (структуру) такої взаємодії. Метафорично поле зв'язків (connections) спорту/політики виступає уявним мурашником, в якому багаторівнева інтеракція всіх акторів (мурашок) уможливорює конструювання цього поля взаємозв'язку, продукуючи політику спорту/спортивну політику та відповідну владу;

- уточнено евристичні можливості функціонально-інструментального виміру спорту в сучасних політичних процесах. Функціональній та інструментальній виміри спорту в сучасних політичних процесах реалізується в п'яти аспектах взаємозв'язку спорту і політики: (1) спорт як політичний ресурс; (2) спорт та мова політики і війни (роль спортивних метафор в політиці); (3) спорт як механізм конструювання національної ідентичності; (4) глобалізаційні виклики та спорт; (5) спорт як простір політичного протесту;

- запропоновано авторський розгляд спорту як інструменту “м'якої сили” (soft power) в сучасних багаторівневих політичних процесах в контексті реалізації державою стратегії “розумної сили” (smart power).

сили” передбачає відповідні джерела, ресурси та механізми впливу, що визначають силу держави в

світовому політичному просторі та процесові, а також легітимізують відповідний політичний режим у внутрішній політиці. Дієвою формою застосування спорту як інструменту *smart power* виступає проведення державою-господарем глобальної спортивної мегаподії (Олімпійські ігри/Європейські ігри/Чемпіонат світу ФІФА/Європи УЕФА з футболу);

- розкрито механізм трансформації неполітичного в політичне, а саме спортивного капіталу в політичний капітал відповідно. Ключовим механізмом такої конвертації виступає екстраполяція характерних специфічних рис спортсмена/виду спорту на політичну реальність;

- вперше в українській політичній науці запропоновано авторську модель взаємодії спорту і політики в сучасному українському політичному процесові. Модель ґрунтується на трьох рівнях взаємодії спортивної сфери/спортивного простору та політичної системи/політїї: (1) *мікрорівні*, що включає в себе питання інтеграції спортсменів до політичного простору та частково інтеграції політиків до управління спортивним простором через обіймання посад у відповідних спортивних структурах (спортивні федерації, міжнародні спортивні неурядові організації); (2) *мезорівні*, що включає в себе інституціональний вимір взаємодії: реалізацію державної політики в спорті через державні/недержавні інститути; (3) *макрорівні*, що включає в себе політизацію Олімпійських ігор та проведення глобальних міжнародних змагань – формування позитивного бренду країни шляхом ефективного використання стратегії “розумної сили” за допомогою спорту.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати (з’ясовані особливості взаємозв’язку спорту і політики в сучасних політичних процесах) завдяки їх багаторівневості відповідно до методологічних настанов, що були використані в дисертації, представляють собою теоретично-методологічний базис для розгортання прикладних досліджень в різних сферах політичного життя, розширення меж поля досліджень взаємозв’язку спорту і політики.

Окрім цього, отримані результати можуть бути використані як основа для подальших досліджень у сфері політичної теорії та практики, сучасного політичного процесу та історії політології.

Представлений та організований в роботі матеріал може послугувати основою розробки проблемно-орієнтованих лекційних курсів з практичної політології, електоральної політології, політичного маркетингу та PR, управління публічними кампаніями, теорії політики.

Також результати дослідження, особливо запропонована авторська модель взаємодії спорту та політики в сучасному українському політичному процесі, можуть бути застосовані для вдосконалення концепції реформування фізичної культури та спорту в Україні, вдосконалення законодавчого поля, використані у діяльності політичних інститутів, у формуванні аналітичних і програмних

документів органами державної влади, дослідницькими установами, громадськими організаціями та політичними акторами.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертаційної роботи викладено в доповідях на наукових конференціях, а саме: на Міжнародній науковій конференції “Дні науки філософського факультету - 2015” (Київ, 21-22 квітня 2015 р.); на V Національному Конвенті МАСПН (Україна): “Глобальні виклики на Євразійському просторі: перспективи України” (Київ, 14-15 травня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція з проблеми вибору UChoice: 3P (Ukrainian Choice: Public Policy and Politics) (Одеса, 25 вересня 2015 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано п’ять статей у фахових виданнях України, з них чотири у журналах, що включені до наукометричної бази РИНЦ, та двох тез доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Обсяг основної частини дисертації складає 171 стор. Список використаних джерел нараховує 243 найменування на 22 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, визначаються його об’єкт і предмет, формулюються мета і завдання, методологічні засади дисертації. Окреслюються наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, наводяться відомості про їх апробацію та публікацію. Зазначається структура й обсяг дисертації та кількість використаних у ній джерел.

Перший розділ **“Теоретико-методологічні засади дослідження взаємозв’язку спорту і політики”** присвячений аналізу методологічних підходів, джерельній базі дослідження та рівню наукової розробленості проблеми у зарубіжній та вітчизняній політичній науці.

Політична наука здатна запропонувати концептуально та теоретично яскраву перспективу дослідження спорту через призму (1) ролі/важливості держави та (2) міжнародного виміру спортивних політик, а також (3) ідеологічних дебатів про цінності. Більше того, беручи до уваги ключову важливість використання сили, різноманітні дослідження артикулюють такі питання порядку денного розвитку цих політологічних сюжетів:

- (1) хто володіє владою/силою в спорті на національному/міжнародному рівнях?;
- (2) яким чином ця влада/сила використовується?;
- (3) як проблемні питання потрапляють в порядок денний уряду?

Всі ці питання є вкрай важливими для тих дослідників, які досліджують публічну політику в сфері спорту, і в той же час акцентують увагу на процесові

вироблення політики на “вході” до політичної системи/політії (policy-making process). Увага політологічною спільноти має бути спрямована на питаннях доступу/формування порядку денного політики в межах відповідної політичної системи – яким чином доступ отримується і чому саме ці питання “завойовують” ключове значення/положення серед політичних акторів (публічні політики, медіа, групи тиску).

Наукові положення щодо взаємозв’язку спорту і політики є особливо важливими в царині політичних наук. По-перше, політичні відносини – це одна з основних форм і один з ключових аспектів функціонування соціальної системи. По-друге, питання щодо взаємовідносин спорту і політики виступає доволі складним та дискусійним. По-третє, саме ця проблема доволі часто не лише в теоретичному, але й в практичному плані виступає перед політологічною спільнотою – наприклад, у зв’язку із необхідністю прийняти рішення щодо участі/відмові від участі в глобальних спортивних подіях через які-небудь політичні мотиви. З огляду на це, можна навести приклад щодо дискусій про участь/неучасть в Олімпійських іграх в Москві (1980) та в Лос-Анджелесі (1984), основним лейтмотивом яких були питання щодо приналежності спорту до сфери політики, які відносини існують між спортом і політикою, наскільки спорт вільний та може протистояти тим вимогам, що йому висуває політика. Саме від відповідей на ці питання залежала доля участі держав в Олімпійських іграх. Питання про взаємозв’язок спорту і політики викликає багато дискусій та існує розмаїття думок з цього приводу, які знаходяться переважно між двома точками екстремума:

(1) вважають, що спорт не має нічого спільного з політикою («спорт поза політикою»), а будь-який його зв’язок з політикою розглядається як викривлення іманентної природи спорту;

(2) спорт виступає наскрізь політичним.

Основними положеннями, які постулюють взаємозв’язок сп

-

;

(3) у

н

Аналізуючи взаємозв’язок спорту і політики можна виділити ключові форми цього зв’язку:

(1) використання спорту, особливо Олімпійських ігор, в політичних цілях;

(2) спорт як сфера діяльності акторів політики. Спортивна політика;

(3) вплив соціально-політичної структури суспільства на спорт і спортивну політику;

(4) спортсмен як політичний актор;

(5) політичне виховання спортсменів.

Ключову методологічну настанову дисертаційного дослідження складає *акторно-мережева теорія (ANT)*, що була запропонована відомим французьким методологом науки та класиком сучасної соціології Бруно Латуром (Bruno Latour) в його фундаментальній праці *“Перезбирання соціального: введення в акторно-мережеву теорію” / “Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory” (2005)* та програмній статті *“Дайте мені лабораторію, і я переверну світ” / “Give Me a Laboratory and I will Raise the World” (1983)*. Акторно-мережева теорія Бруно Латура використовується як методологічна настанова для дослідження взаємозв’язку спорту і політики, адже завдяки своїм елементам та зв’язкам між ними “актор-мережа” створює ефект демонстрації, що генерує політику та владу відповідно. Важливість цієї теорії для окреслення взаємозв’язку спорту і політики полягає в тому, для що акторно-мережевої теорії характерним є “предметно-семіотичний” метод фіксації інтеракцій, одночасно предметних (між речами) та “семіотичних” (між концептами). Латур вводить поняття актанту – діючого об’єкту/учасника-організатора інтеракції – будь-якої дієвої особи в історії побудови та розвитку мережі. Екстраполюючи акторно-мережеву теорію Бруно Латура на політику/спорт, варто наголосити на тому, що замість традиційного розуміння політичного/спортивного як певної даності, необхідно їх розуміти як тип зв’язку між речами (connections), які самі по собі не є політичними/спортивними, а виступають конструктами. Насправді пояснити взаємозв’язок спорту і політики крізь призму акторно-мережевої теорії доволі просто, якщо послуговуватися метафорою. Сфера спорту/політики – це такий собі мурашник, в якому взаємодія всіх його акторів – мурашок - на всіх рівнях і уможливорює цей самий зв’язок (connections) цих двох сфер, продукуючи політику спорту/спортивну політику та відповідну владу.

У другому розділі дисертаційного дослідження **“Спорт і політика: функціональний та інструментальний виміри”** розглянуто ключові особливості взаємозв’язку спорту і політики, що знайшли свій вияв у таких аспектах:

(1) спорт як політичний ресурс. Спорт доволі часто використовується як політичний ресурс, за допомогою якого можливо вирішити різноманітні конфліктні ситуації та отримати політичні дивіденди. Варто наголосити на тому, що цей політичний ресурс носить переважно символічно-ритуальний характер.

(2) спорт та мова політики і війни. Спорт і політика характеризуються спільними рисами – *змагальність та продукування переможця/переможеного*. Використання спорту як метафори політики є доволі проблематичним, адже існує ризик тривілізувати серйозні політичні питання. Політичні теоретики (особливо ті, що займаються політичною комунікацією) все ж надають значної уваги дослідженню питання: спортивні метафори є *deskриптивними* чи вони насправді *впливають* наше розуміння політичних явищ і процесів.

(3) спорт в конструюванні національної ідентичності. Розглядаючи спорт в

контексті *конструювання національної ідентичності*, можна зробити висновок, що він, відволікаючи увагу від засобів політики, все ж слугує політичною функцією захисту та посилення національної ідентичності під час кризи.

(4) спорт та глобалізація. Сучасний спорт – це простір для розвитку розуміння *інтернаціоналізму* та *космополітизму*, особливо в сфері політичного.

(5) спорт як простір політичного протесту. Спорт виступає публічним та популярним видом діяльності, тому може стати ефективним простором для політичної боротьби/протесту та соціальних змін.

(6) спорт як інструмент “м’якої сили” (soft power) в контексті реалізації “розумної сили” (smart power). І сили виступає ключем, що уможливорює комунікацію держав за допомо

держави до світового політичного простору за допомогою політики переконання (attraction), ніж сили. В такому смисловому навантаженні soft power за власні, а тому використання глобальних спортивних подій як інструментів “м’якої сили” в контексті реалізації державою довгострокової стратегії “розумної сили” характеризується значним потенціалом. Спорт виступає ідеальною формою реалізації цієї стратегії, адже він характеризується апелюванням до універсальних цінностей та здатністю до “склеювання” розколів в суспільстві, що особливо приваблює потенційних господарів подій, а також глобальну спільноту, і виступає ключовим чинником політики приваблювання (politics of attraction).

Глобальні спортивні події виступають інструментами soft power в межах ширшої стратегії «розумної сили», необхідно наголосити на тому, що такі спортивні події забезпечують політичних акторів можливостями генерування привабливості у світових політичних процесах (та у відповідному політичному просторі), не зважаючи на непривабливість у внутрішньополітичних характеристиках цих акторів. З огляду на це, можна з впевненістю стверджувати, що міжнародний вимір спортивних успіхів (національних команд/спортивних функціонерів/ проведення глобальних спортивних змагань) – це простір, в якому політика приваблювання превалує завдяки soft power.

Символічне використання спорту політиками, взаємопроникнення конструктів спортивної / політичної мови, культивування спортивного націоналізму, взаємовідносин між спортом та глобалізацією та необхідність політичного опору / протесту в спорті – це ключові питання сучасного взаємозв’язку спорту та політики. Незважаючи на доволі поширену точку зору щодо аполітичності спорту, варто визнати, що це неможливо в умовах сучасного політичного процесу. Традиційно політика пов’язується з вирішенням конфліктів

інтересів та конституюванням ідентичностей. З огляду на це, питання взаємозв'язку спорту і політики суть питання не того чи є *спорт політичним*, а це вже питання того *наскільки* спорт є політичним.

В третьому розділі дисертаційного дослідження “**Модель взаємозв'язку спорту і політики в Україні**” було сконструйовано авторську модель взаємозв'язку спорту і політики в сучасному українському політичному процесі. Кожен смисловий блок цієї моделі було тематизовано на прикладі українського політичного процесу: (1) реалізація державної політики в спорті – на прикладі діяльності Міністерства молоді та спорту та його взаємодії з Міністерством оборони України; (2) політизація Олімпійських ігор/глобальних міжнародних змагань – на прикладі специфіки проведення в Україні фінальної частини Чемпіонату Європи з футболу УЕФА (ЄВРО-2012); (3) інтеграція спортсменів до політичного простору – на прикладі конвертації спортивного капіталу в політичний капітал Віталія Кличка, а також політтехнологічного прийому включення спортсменів до виборчих списків партій; (4) інтеграція політиків до управління спортивним простором – приклад використання спортивних федерацій та інституцій політиками задля формування свого позитивного іміджу та вирішення егоїстичних політичних цілей з метою отримання подальших дивідендів.

Модель взаємозв'язку спорту і політики в сучасному політичному процесі була нами “умовно” поділена на три евристичні рівні аналізу – мікро-, мезо- та макрорівень.

Поле взаємозв'язку спорту і політики розуміється в контексті політичного/соціального поля П'єра Бурдьє. Поле – це специфічна система об'єктивних зв'язків між різноманітними позиціями, що знаходяться в альянсі чи конфлікті, в конкуренції чи кооперації, і які свідомо соціально конструюються. За П. Бурдьє *поле політики* являє собою деяку специфічну гру, під час якої формуються специфічні ставки. Загалом, варто відзначити, що однією з переваг поля виступає здатність до проведення раціональних (контрольованих) аналогій. Це дозволяє використовувати в роботі поле взаємозв'язку спорту і політики, адже ці два інститути характеризуються ігровою природою.

На мікрорівні особливого значення набуває технологічність використання спорту в політичних (виборчих) процесах. Включення спортсменів-чемпіонів виступає дієвою політичною технологією і, як правило, вона спрацьовує, додаючи додаткового електорального ефекту політичним партіям за рахунок маніпулюванню виборцем. Більше того, при включенні до списку політичних партій спортсмени-переможці розташовуються в прохідній частині списку, що підкреслює їх переможний дух не лише в спорті, а й в політиці. Таким чином, виборцю при включенні до виборчого списку спортсменів партійними босами/політичними технологами нав'язується ідея: *«перший/найкращий в спорті – перший/найкращий в*

політиці».

На мезорівні конвертації спортивного капіталу в політичний капітал розглянуто (1) *використання українськими політичними акторами спортивних федерацій для досягнення своїх політичних цілей*, а також (2) *реалізацію державної політики в сфері спорту*. Зауважимо, що мезорівень окреслює діяльність інститутів спорту та їх взаємозв'язку з політикою.

На макрорівні конвертації спортивного капіталу в політичний капітал було розглянуто спортивну мегаподію, що мала місце в Україні та її вплив на формування позитивного/негативного політичного іміджу України – *ЄВРО-2012*. Проведення державами глобальних спортивних подій виступає елементом такого потужного політичного інструменту як «розумна сила» (smart power). Практика свідчить, що міжнародні культурно-спортивні заходи, зокрема чемпіонати Європи/світу з футболу, позитивно впливають на країни-господарі, привертаючи увагу світової спільноти, розвиваючи нові туристичні потоки та інфраструктуру, створюючи робочі місця та приваблюючи інвестиції, що забезпечує сприятливий внутрішній клімат у країні. Однак, інколи ці спортивні мега-події використовуються й з довгостроковою політичною метою – інтеграцією до певних політичних утворень/структур, легітимізацією політичного режиму на ендогенному/екзогенному рівнях, формування політик пам'яті, внесення в порядок денний світового політичного процесу питання щодо лідерства.

Зауважимо, що стратегія «розумної сили» в контексті проведення глобальних спортивних подій пов'язана, передусім, із формуванням бренду держави/території, його ефективною інтеграції до світового політичного простору.

ВИСНОВКИ

Проведений в дисертаційному дослідженні аналіз особливостей взаємозв'язку спорту і політики в сучасних політичних процесах дозволяє зробити наступні висновки.

1) Поле взаємозв'язку спорту і політики пов'язане з історичним розвитком знання про сферу спорту та політики відповідно. Знання про взаємозв'язок спорту і політики пройшло складний еволюційний шлях, який був нами простежений в цій дисертаційній роботі. Можна виокремити такі етапи еволюції знання про взаємозв'язок спорту і політики: (1) античний; (2) Середньовіччя або занепаду; (3) відродження Олімпійських ігор та професіоналізація спорту; (4) естетизація та масовизація спорту; (5) комерціалізація та гіперполітизація спорту. Кожен з цих етапів розвитку спорту відповідає певним політичним зрушенням та трансформаціям. Античний етап пов'язаний із життєдіяльністю демократичного полісу та формуванням свідомого/відповідального громадянина цього міста-держави, важливістю фізичного виховання тілесності як гармонії розвитку людини-громадянина, що формує власне ефективну політію. Етап Середньовіччя (занепаду)

характеризується тезою про християнську традицію гріховності та авторитаризмом католицької церкви. Етап відродження Олімпійських ігор бароном де Кубертенем відображає аристократизм в управлінні спортивною сферою. Професіоналізація, естетизація та масовізація спорту пов'язана із зародженням на початку 20 рр. ХХ століття тоталітарних режимів, керівники яких вбачали в спорті потужний і

ського спорту та конкурентністю у справах управління спортом. В ході історичного розвитку взаємозв'язку спорту і політики було виокремлено й форми такої взаємодії (1) політизація Олімпійських ігор; (2) спорт як сфера діяльності акторів політики; (3) вплив соціально-політичної структури суспільства на спорт і спортивну політику; (4) спортсмен як політичний актор; (5) політична соціалізація спортсменів. Всі ці форми взаємозв'язку спорту і політики виростають із двох ключових концепцій – “спорт поза політикою” та “спорт наскрізь політичний”.

2) Використання латурівської акторно-мережевої теорії (ANT) для розгляду взаємозв'язку спорту і політики значно спростило наше завдання. Акторно-мережева теорія Бруно Латура уможливила розуміння взаємозв'язку спорту і політики як єдиного гомогенного поля зв'язків (connections) різноманітних політичних/спортивних акторів, інституцій, глобальних мегаподій, які конструюють мережу цієї ефективної інтеракції спорту і політики, продукуючи владу. Концепція “спорт наскрізь політичний” органічно корелюється з акторно-мережевою теорією французького методолога науки, і ці дві “потужні” концептуальні настанови уможливають можливість розгляду взаємозв'язку спорту і політики як єдиного гомогенного поля, на кшталт “мурашника”, в сучасній політичній науці.

3) Було уточнено евристичні можливості функціонального та інструментального вимірів спорту в політичних процесах. До наявних важливих п'яти аспектів цього виміру, а саме: (

ни (роль спортивних метафо

ні виклики та спорт;

(5) спорт як простір політичного протесту було інтегровано розуміння спорту як дієвого інструменту м'якої сили (soft power) в реалізації державою довгострокової стратегії “розумної сили” (smart power). Всі ці шість аспектів виміру взаємозв'язку спорту і політики уможливають комплексне розуміння спорту

застосовується

в сучасному політичному просторі і процесі.

4) З'ясовано, що спорт виступає інструментом “м'якої сили” (soft power) в сучасних багаторівневих політичних процесах в контексті реалізації державою

стратегії “розумної сили” (smart power).

денного розви - політиці (формування порядку

smart power

та здатністю до “склеюва

, а також глобальну спільноту, і виступає ключовим чинником політики приваблювання (politics of attraction).

5) неполітичного в політичне, а саме

виступає екстраполяція характерних специфічних рис спортсмена/виду спорту на політичну реальність. Така конвертація відбувається на трьох рівнях – мікро-, мезо- та макrorівні. Під політичним капіталом нами розуміється довіра, доброчесність та вплив, якими послуговується політичний актор серед громадськості/населення. В українському політичному процесі саме спортсмени, які заробили свою репутацією за рахунок власних дій та кропітких тренувань доволі ефективно можуть конвертувати свій спортивний капітал в політичний.

б) Було запропоновано авторську модель взаємодії спорту і політики в сучасному українському політичному процесі. Модель ґрунтується на трьох рівнях вз

: (1) мікрорівні,

мання

);

(2) мезорівні

політики в спорті через державні/недержавні інститути; (3) макrorівні

–

сили” за допомогою спорту. Такий поділ на три рівні аналізу взаємодії певним чином суперечить латурівській акторно-мережевій теорії (ANT), адже за французьким вченом існує органічне гомогенне поле взаємозв’язків акторів (актантів) та мережі як єдиного цілого, що продукує зв’язки (connections). В дисертації ми виходимо саме з латурівського розуміння взаємозв’язку, однак, для спрощеного розуміння було вирішено аналітично розділити його на три рівні – класичний підхід в соціальних науках за Н. Смелзером.

Кожен “умовний” рівень взаємозв’язку спорту і політики було досліджено

нами на прикладі сучасного українського політичного процесу: *мікрорівень* – конвертація індивідуального спортивного капіталу Віталія Кличка в політичний капітал як політичного актора/лідера партії “УДАР”; *мезорівень* – взаємодія спортивних та політичних інститутів, а також реалізація державної політики в сфері фізичної культури і спорту; *макрорівень* – розгляд Євро-2012 як спроби використання глобальної спортивної події як політичного інструменту реалізації державою м’якої сили (soft power) в контексті можливої довготривалої стратегії “розумної сили” (smart power).

Подальший розвиток наукових сюжетів взаємозв’язку спорту і політики необхідно розробляти в контексті медіатизації політики. Перспективним напрямом дослідження може бути розгляд використання спорту (спортивних подій) як політичних інструментів конструювання позитивного бренду “Україна” та ретрансляції його до світової громадської думки, а також формування політичної свідомості громадян в ході проведення інформаційних воєн. Таке завдання вбачається вкрай важливим та актуальним з огляду на російську агресію та інформаційну пропаганду.

Список опублікованих автором праць за темою дисертації

1. Ніколайчук Г. Спорт як складова smart power в сучасних політичних процесах / Г. Ніколайчук // “Гілея: науковий вісник”: Збірник наукових праць. – К., 2015. – Вип. 97. – с. 422-426.
2. Ніколайчук Г. Теоретичні аспекти дослідження взаємозв’язку спорту і політики / Г. Ніколайчук // “Гілея: науковий вісник”: Збірник наукових праць. – К., 2015. – Вип. 98. – с. 285-289.
3. Ніколайчук Г. Застосування акторно-мережевої теорії для побудови моделі взаємозв’язку спорту і політики в Україні / Г. Ніколайчук // “Гілея: науковий вісник”: Збірник наукових праць. – К., 2015. – Вип. 99. – с. 332-337.
4. Ніколайчук Г. До питання про спорт в сучасному політичному процесі / Г. Ніколайчук // “Гілея: науковий вісник”: Збірник наукових праць. – К., 2015. – Вип. 100. – с. 253-257.
5. Ніколайчук Г. Спорт і політика: функціональний вимір / Г. Ніколайчук // “ПОЛІТОЛОГІЧНІ ЗАПИСКИ”: Збірник наукових праць. – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. - Вип. 1 (11).
6. Ніколайчук Г.Г. Політичний вимір спорту / Г. Г. Ніколайчук // «Дні науки філософського факультету – 2015», Міжн. наук. конф. (2015; Київ). Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2015», 21-22 квіт. 2015 р.: [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2015. – ч. 10. – С. 37-40.

7. Ніколайчук Г.Г. Спорт: технологія *soft / smart power* в сучасному політичному процесі? / Г.Г. Ніколайчук // V Національний Конвент МАСПН (Україна): “Глобальні виклики на Євразійському просторі: перспективи України”, 14-15 травня 2015 р.: [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: В.Ф. Цвях [та ін.]. – К. - 2015. – С. 103-105.

АНОТАЦІЯ

Ніколайчук Г.Г. Особливості взаємозв'язку спорту і політики. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2015.

У дисертації досліджено особливості взаємозв'язку спорту і політики. За допомогою акторно-мережевої теорії Бруно Латура розкрито ключові виміри взаємозв'язку спорту і політики – інструментальний та функціональний, що знайшли свій вияв у таких аспектах: (1) спорт як політичний ресурс; (2) спорт та мова політики і війни; (3) спорт в конструюванні національної ідентичності; (4) спорт та глобалізація; (5) спорт як простір політичного протесту; (6) спорт як інструмент “м'якої сили” в контексті реалізації “розумної сили”. Розкрито механізм трансформації неполітичного в політичне, а саме спортивного капіталу в політичний капітал. На основі цього запропоновано авторську модель взаємозв'язку спорту і політики в Україні, що ґрунтується на трьох рівнях взаємодії спортивної сфери/спортивного простору та політичної системи / політії – мікрорівні, мезорівні та макрорівні.

Ключові слова: політика, спорт, політичний простір, “м'яка сила”, “розумна сила”, взаємозв'язок спорту і політики, політичний капітал, спортивний капітал.

АННОТАЦИЯ

Николайчук Г.Г. Особенности взаимосвязи спорта и политики . – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, 2015.

В диссертации исследованы особенности взаимосвязи спорта и политики. Посредством акторно-сетевой теории Бруно Латура раскрыты ключевые измерения взаимосвязи спорта и политики – инструментальный и функциональный, которые нашли свое отображение в таких аспектах: (1) спорт как политический ресурс; (2)

спорт и язык политики и войны; (3) спорт в конструировании национальной идентичности; (4) спорт и глобализация; (5) спорт как пространство политического протеста; (6) спорт как инструмент “мягкой силы” в контексте реализации “умной силы”.

Предложено авторское рассмотрение спорта как “мягкой силы” в современных многоуровневых политических процессах в контексте реализации политическими акторами стратегии “разумной силы”. Спорт как инструмент “мягкой силы” предполагает соответствующие источники, ресурсы и механизмы влияния, которые определяют силу нации-государства в мировом политическом пространстве и процессе, а также легитимизируют соответственный политический режим во внутренней политике. Рабочей схемой использования спорта в качестве инструмента smart power является проведение страной-хозяйкой глобального спортивного мега-события (Олимпийские Игры / Европейские Игры / Чемпионат мира ФИФА / Европы УЕФА по футболу).

Раскрыт механизм трансформации неполитического в политическое, а именно спортивного капитала в политический капитал. На основании этого предложена авторская модель взаимосвязи спорта и политики в Украине, которая основывается на трех уровнях взаимодействия спортивной сферы/спортивного пространства и политической системы/политии – микроуровне, мезоуровне и макроуровне. Микроуровень включает в себя вопросы интеграции спортсменов в политическое пространство и частично интеграция политиков в вопросы управления спортивной сферой; мезоуровень, включающий в себя институциональное измерение взаимодействия: реализацию государственной политики в сфере спорта посредством (не)государственных институций; макроуровень, включающий в себя политизацию Олимпийских игр и проведение глобальных международных соревнований – формирования позитивного брэнда страны с помощью использования спорта как стратегии “разумной силы”.

Ключевые слова: политика, спорт, политическое пространство, “мягкая сила”, “разумная сила”, взаимосвязь спорта и политики, политический капитал, спортивный капитал.

SUMMARY

Nikolaychuk G.G. The features of the sports and politics interconnection. – On the rights of the manuscript.

The thesis is submitted for obtaining the scientific degree of the candidate of Political Sciences in the speciality 23.00.02 - Political institutes and processes. – Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, 2015.

In the dissertation research the features of sports and politics interconnection are examined. With the help of Bruno Latour`s actor-network theory the main dimensions of sports and politics interconnection – instrumental and functional, that are found in such aspects: (1) sport as a political resource; (2) sport and the language of politics and war; (3) sport in construction of national identity; (4) sport and globalization; (5) sport as a space of protest; (6) sport as an instrument of soft power in the context of smart power strategy.

The mechanism of non-political – political transformation / sports capital into political capital is determined. By this background the author`s model of sports and politics interconnection in Ukraine, that bases on 3 levels sports sphere / sport space and political system / politia – micro-, meso-, macrolevel, is proposed.

Key words: politics, sports, political space, soft power, smart power, sports and politics interconnection, political capital, sport capital.